

KARL JASPERS OVER SCHULD EN VERANTWOORDELIJKHEID

Petra Bolhuis
Maieutiek

3

1

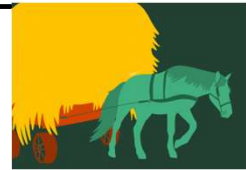
NEURENBERG (BLZ 61)

- Helderheid: individuele misdadigers en organisaties.
- Direct bij het begin was er de mededeling dat het proces niet bedoelde alle Duitsers schuldig te verklaren. (61)
- Het gaat om specifieke misdaden:
 - Misdaden tegen de vrede,
 - Oorlogsmisdaden,
 - Misdaden tegen de menselijkheid

2

JASPERS KIJKT NAAR DE TOESCHOUWER

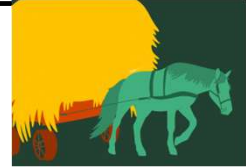
- Natuurlijk is niet iedereen even schuldig, maar de omgang met de beschuldigingen en de straffen daar is wel een belangrijk aspect van hoe Duitsland met zichzelf verder kan en moet.
- Juist omdat er ook stemmen opgaan die heel Duitsland veroordelen kan er de reflex zijn om alle betrokkenheid af te wijzen en dat wil Jaspers niet.
- Vormen daarvan zijn:
 - Algemene beschouwingen (er is altijd oorlog, de aard van de mens enz)
 - Het hele proces is een nationale schande (slachtofferrol waarin niet de aanleiding maar het gevolg centraal staat)
 - Politiek soevereiniteit kan niet internationaal beoordeeld worden en de leiders staan buiten deze wetten (sarcosact)
 - Wetten die er nog niet waren kunnen niet overtreden zijn, maar het gaat hier om de overwinnaar die bepaalt welke wetten er al dan niet spelen
 - Geweld van de overwinnaar, maar een rechtbank werkt alleen als ergens op de achtergrond macht en geweld haar schragen.

NIEUWE ORDE

- Juist omdat de rechtsspraak m.b.t. oorlogsmisdaden na de tweede wereldoorlog nieuw en zonder precedent is moet de uitkomst zorgvuldig worden bekeken en geïmplementeerd. Wat hier gebeurde vind zijn basis in 1928:
- Het Briand-Kellogg pact (Pact van Parijs) werd afgesloten in 1928.
- Ondertekenende landen zweren oorlog af als instrument van nationale politiek afzweren. Frankrijk en de VS namen het initiatief gevolgd door tientallen landen. Bij het Neurenbergproces (nov. 1945– dec.1946) werden 24 prominente nazi's berecht voor oorlogsmisdaden, misdaden tegen de menselijkheid en het voeren van een aanvalsoorlog.
- Dit laatste – het beginnen van een oorlog – werd in Neurenberg voor het eerst expliciet als internationaal misdrijf erkend. De aanklagers in Neurenberg stelden dat Duitsland, door het pact te ondertekenen, zich verplicht had geen oorlog meer te voeren. Door toch de Tweede Wereldoorlog te beginnen, had het zich schuldig gemaakt aan een 'misdad tegen de vrede'.
- Dit was baanbrekend: voor het eerst werden leiders persoonlijk verantwoordelijk gehouden voor het starten van een oorlog, mede gebaseerd op het Briand-Kellogg pact.

GEVOLG VAN NIET ONDER OGEN KOMEN VAN SCHULD (69)

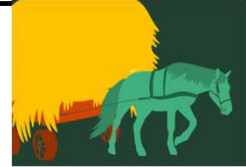
- Een goede omgang met schuld is nodig. Niet zozeer voor het verleden, maar voor de toekomst van Duitsland. Het is echter ook van belang voor de internationale wereld.
- Door Neurenberg serieus te nemen kan er een nieuwe benadering ontstaan waarbij oorlog en geweld niet langer een 'gewone menselijke situatie' zijn, maar ook niet iets wat mensen overkomt als passieve slachtoffers van de wereldhistorische gebeurtenissen of een menselijk tekort.
- Wat Jaspers hier beschrijft voor Neurenberg is vandaag de dag ook van toepassing op het internationaal strafhof

INTERNATIONAAL STRAFHOF

- Het Internationaal Strafhof (ICC) – Opgericht in 1998 en werkzaam vanaf 2002 – bouwt voort op het precedent van individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid, zoals vastgesteld in Neurenberg.
- De misdaad van agressie in het Statuut van Rome (het oprichtingsverdrag van het ICC) vindt zijn historische wortels in het Briand-Kellogg Pact én in de jurisprudentie van Neurenberg.
- In 2010 werd het begrip "agressie" in het ICC-verdrag formeel gedefinieerd – een duidelijke echo van het werk van Neurenberg en het Briand-Kellogg Pact.
- Sommige landen zijn geen lid (VS, Rusland, China en Israël), anderen twijfelen nu openlijk aan de rechtmatigheid (Hongarije is eruit gestapt en Wilders zou het willen opheffen)

SCHULD VAN 'GEWONE BURGERS'

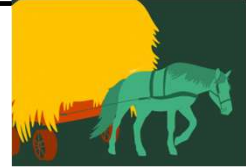
- De fatsoenlijke waarlijk Duitse rechtsstatelijkheid werd opgeheven. Daar ligt de schuld van de gewone burger voor zijn staatsbestel volgens Jaspers.
- Dijkhof en Thiessen (NRC 17 juni 2025) die nu zeggen: 'het gaat om voor- of tegen de democratie', lijken deze burgerschapsvisie en verantwoordelijkheid aan te wijzen. Het is alleen onduidelijk waar veel partijen staan ten opzichte van de rechtsstaat en de democratie. De verantwoordelijkheid van alle burgers (kiezers) is wel om de kiemen te zien van een dergelijk afglijden naar een autocratie.
- Zowel Arendt als Jaspers zeggen tegen Mann en anderen: het is niet de volksaard die Duitsland liet ontsporen.
- Maar deze schuld is in de ogen van Jaspers 'een aansprakelijkheid die de ziel niet treft'.(71)

BESTAAT ER EEN APOLITIEKE HOUDING?

- Jaspers zegt dat er niet zoiets is als een apolitieke houding.
- In politieke zin zijn ook degenen die zich terugtrekken aansprakelijk.
- Als mensen echt apolitiek waren kunnen zij bij beëindiging van die positie iets zeggen over inspanningen die bedoeld of onbedoeld negatieve gevolgen hebben gehad, maar ze zijn op politiek niveau zelf mede aansprakelijk voor de gebeurtenissen.
- Jaspers met zijn '*innere Immigration*' worstelt hier zelf doorlopend mee. Maar ook voor Joodse vluchtelingen maakt dit deel uit van verwijten van buitenaf en twijfel van binnenuit.

MORELE SCHULD

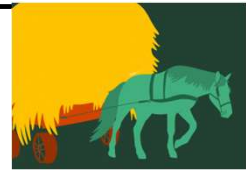
- Morele schuld is een lastig onderwerp omdat er i.t.t. recht en politiek geen buitenperspectief mogelijk is.
- NB: Voor Jaspers is de morele schuldvraag de vraag die de enkeling zichzelf stelt.
- Daarbij moet je een schuldig geweten hebben om moreel schuldig te kunnen zijn. We kunnen dus volgens Jaspers niet zeggen of verwachten dat de misdadigers van Neurenberg een morele schuld hebben. 'zij zijn wat ze zijn'(73)
- Het gaat hier dus om subtielere schuld en vaak kleine vormen gedrag die men zichzelf verwijt, waarvan de morele schuld enerzijds groot wordt omdat het terugkijkend duidelijk wordt dat al die kleine stapjes wel mede mogelijk maakten dat het regime vorm kreeg en zijn grote kwaad kon ontrollen. Anderzijds gaat het bij Jaspers (en dat is het verschil met Arendt) ook om een metafysische schuld die je hebt ten opzichte van dat wat groter/ beter is dan jij. Zelf noemt Jaspers het transcendente 'God', maar dat is niet cruciaal voor hem. (Dit i.t.t. mensen die denken dat moraal en geweten alleen mogelijk zijn binnen een christelijke context)

MISLEID DOOR JE GEWETEN

- Er is aandacht bij Jaspers voor wat hij noemt 'een vals geweten'.
- Jaspers legt een verband tussen het vals geweten en een verlies van het transcendente. Daardoor kon de perverse vorm van nationalisme die bijvoorbeeld als soldaten eer of politieke eer werd gebracht ontstaan. Als mensen niets meer over lijken te hebben waar ze aan kunnen toetsen kan er zo iets als het 'bevel is bevel' ontstaan.
- Mensen voelden zich gewetensvol, zelfs het dingen doen waar men hartzeer over voelde kon worden afgedaan als de hoogste plicht.
- In iets andere vorm noemt Sloterdijk dit in *De kritiek van de cynische rede* (86) en zegt dan; 'Degenen die vuile handen maken, plengen tranen om hun verloren onschuld'. Iets waarmee zij zichzelf echter ook een dapperheid toeschrijven die anderen ontberen.

HET GOEDE VAN HET KWADE

- Morele schuld bestaat omdat er een nadruk ontstaat op de zogenaamde goede dingen die gebeuren. Maar dat levert morele schuld op volgens Jaspers.
- Lezen we blz 76 en 77 dan zijn de gesprekken die hij beschrijft akelig herkenbaar in de politiek en het persoonlijke leven van vandaag de dag. Zaken als 'eerst een eenheid vormen zodat we straks het goede vorm kunnen geven', is volgens Jaspers een vorm van 'het doel heiligt de middelen'. Iets waar Arendt in *De menselijke conditie* uitgebreid op ingaat.
- Intellectuelen die eerst meededen en later op een zijspoor werden gezet (Heidegger) voelen zich slachtoffer, maar zijn in de ogen van Jaspers schuldig en moeten om verder te kunnen hun schuld onder ogen komen. 'wie meedeed aan rassenwaan en de misdaden op de koop toen nam moet zichzelf moreel opnieuw uitvinden'. (78)

NUANCE NUANCE!

- Meeloper zijn was voor sommigen een verkeerde keuze met daardoor grotere morele schuld. Anderen deden mee toen niet- meedoen gevaarlijk werd voor jezelf en anderen. Datum van toetreding tot groepen en het dragen van insignes hebben daarmee een tijdgebonden morele lading. (79)
- Jaspers noemt mensen die iets hadden moeten doen, ook al was dat gevaarlijk zoals soldaten en politie die in hadden moeten grijpen toen de synagogen brandden. "Anderen die het in volslagen onmacht wanhopig niet konden verhinderen zetten weer een stap in hun transformatie door het groeiende besef van metafysische schuld". (81)
- Het gebrek aan onderscheiding maakt alle Duitsers schuldig en daarmee niemand. Voor een toekomst is onderzoek en onderscheid nodig.